

זירה חדשה לעתונאים מאז 1987 – האינתיפאדה

העתונות - ארטילריה מסוג חדש

זאב שיף

בישראל. ההיקף והאיכות של הכיסוי הביטחוני יכולים להעיד במידה רבה על עצמאותה ובגרותה של העתונות.

מקובל לומר ולחשוב, שבישראל יש עתונות חופשית ועצמאית. הכוונה היא, שהיא קודם כל חופשית ממעורבות יתרה של השלטון והיא עצמאית להביע את דעתה באורח חופשי. והיכן יכול השלטון להתערב יותר מאשר בתחום הסיקור הביטחוני? ייחודו, בראש וראשונה, הוא בקשיים המוטלים על כתב צבאי. ראשית, זהו התחום היחיד המחוייב בצנזורה. למעשה, כל כתב צבאי, כל מי שעוסק בסיקור ביטחוני, יש לו יותר מעורך אחד. יש לו את העורך שלו, את המערכת שלו, אבל יש לו גם עורך מסוג אחר – הצנזור. ואין זה הכל: זה התחום היחיד שבו הכתב,

בשנים האחרונות, בעיקר מאז פרצה האינתיפאדה, חוזר ועולה הנושא של תקשורת וצבא לדיון בצה"ל ובציבור.

אני רוצה להתייחס קודם כל, לתקשורת העוסקת בצה"ל ובמערכת הביטחון. איני יודע אם מה שאומר הוא "אני מאמין" שלי, אך אני רוצה לבטא את תחושותי העמוקה, שהכתבות הביטחונית לכל תקופתה יכולה להיות אחד המדרים החשובים ביותר למידת חופש העתונות הקיים

המאמר מבוסס על דברים שנאמרו בטקס חלוקת פרס מפקד גלי צה"ל על שם הראלה מודעי ז"ל, שנערך בראשית יולי 1991.

מלבדוק עובדות, משום שלא טרחו בכלל להשיב לה, לעמוד ולדקדק בחובה המוטלת עליה. הקרע הזה, היה אחד הגורמים שזירזו לאחר מכן את נפילתו של אריק שרון.

אי אפשר, כמובן, לדון בנושא הזה רק מההיבטים ההיסטוריים. אני חייב לומר כמה מילים על התקופה שלנו. שוב בא עלינו לטובה רמטכ"ל חדש, שלדעתי, בגלל המעורבות הציבורית שלו, יכול להביא את התקשורת יותר מהרבה אנשי צבא אחרים. יתרה מזאת, אני יכול להביא מה מדרכן אותו לשים קץ לתופעה שהיתה קיימת קודם למינוי כרמטכ"ל, כשאלופים עושים בנושא התקשורת כבתוך שלהם. אני מקבל את הדבר, והוא מובן. אבל בשום פנים ואופן איני יכול לקבל את התופעה של הרחקת העתונות לחלוטין, של ביזויה. הרחקה גורפת שבסך הכל מבזה בעניין הזה גם את הצבא. מתברר שמהר מאוד, כמו ב-1974, ולא כמו ב-1982, נוצר מצב אירוני: הרחקה של התקשורת, כמעט כצעד ראשון עם כניסתו של הרמטכ"ל לתפקיד. ומה קרה? לפתע, בגלל שורה של נושאים, שרובם היו לדעתי שוליים, ופחות חשובים מכפי שניסו להציג אותם, הרמטכ"ל נאלץ להקדיש, או לבזבז, אם מסתכלים על זה מהזווית שלו, לא שעות אלא ימים כדי לשכנע את התקשורת בצדקת דרכו באותם הנושאים שהגדרתי אותם כשוליים למחצה, לבזבז ימים על התקשורת שניסו להרחיק אותה. אני לא מציין זאת בסרקזם. בסך הכל זה מעיד, צר לי לומר זאת, על הבלבול הקיים ביחסים, על אי הבנה בסיסית של מערכת היחסים הזאת, קודם כל בצה"ל.

אסור להתעלם מהתקשורת

מערכת היחסים בין התקשורת, או הכתבות הצבאית, לצה"ל אינה צריכה להיות בגדר יחסי אהבה. זו אינה מטרה שצריך לחתור אליה. מדובר בשתי מערכות, שכל אחת, בנפרד, עושה את תפקידה. כל אחת יכולה וצריכה למלא את תפקידה בצורה טובה ומלאה, אך לא אחת על חשבון השנייה. יש תחומים שבהם יש אינטרסים זהים. למשל שלום הציבור,

רמטכ"ל, רב אלוף אהוד ברק

המקבל את המינוי שלו בעתונו, זקוק גם להאמנה ממערכת הביטחון, כדי שיוכל לסקר את תחום פעילותו.

דבר זה איננו קיים בשום תחום אחר. ואני חייב לומר שהיו כאן הרבה עליות וירידות, ולא מעט שרירות לב. זהו תחום שבו הכתב/העתונאי תלוי במקורות שהחוק מחייב אותם שלא לקיים שיחות פתוחות וישירות עם אנשי העתונות. ההוראה הפנימית היא שלא לעשות זאת. נדמה לי שאין עוד תחום שיש בו off the record רבים כל כך כמו בתחום הזה. היו תקופות טובות וטובות פחות, עליות ומורדות בכיסוי הביטחוני במשך השנים. אבל בסך הכל, אפשר לסכם בחיוב את הכיסוי הביטחוני במשך השנים, אם כי פה ושם היו גם תקופות פחות טובות. אקח למשל את השנים האחרונות, שאיני חושב שבהן העתונות מצטיינת. סיקור האינתיפדה, למשל, נעשה בצורה לא טובה, משום שהכתבות הצבאית הסגירה למעשה את הנושא לידי כתבי השטחים שעוסקים יותר בנושאים הערביים, יותר באוכלוסיה הערבית המקומית, ולא בצה"ל שזוהי אחת משעות המצוקה הלא קלות שלו. זוהי מלחמה לכל דבר אם כי בכלים שונים. דווקא בתקופה הזו אני מוצא שאנחנו, העתונות, פעלנו בצורה לא נכונה. והאמת היא, שלא היה קשה לעשות זאת בדרך אחרת, משום שזו איננה מלחמה שמעבר לגבול. זוהי מלחמת התשה שמתנהלת כאן ולא מעבר לתעלת סואץ או לקו הסגול ברמת הגולן, כפי שהיה ב-1969 אחרי מלחמת ששת הימים, ועד קרוב למלחמת יום הכיפורים.

אי ההבנה גרמה לקרע

כיצד הצבא מסתכל על הנושא הזה? הרשו לי לחזור לשתי דוגמאות מהעבר, אך אגיע גם לימינו אלו. אני נזכר ב-1974, לאחר מלחמת יום הכיפורים. נכנס רמטכ"ל חדש לתפקידו, מוטה גור, ולא אשכח את הפגישה הראשונה איתו. הוא פתח ואמר בערך במילים אלו: איני זקוק למעשה לעתונות. אם צה"ל יהיה בסדר, הכל יהיה בסדר, תכתבו עלינו רק טובות; אם צה"ל לא יהיה בסדר אז תבואו ותכתבו מה שצריך. אמירה יפה, נכונה, אבל זה רק חלק מהאמת.

והיה לנו אז ויכוח עם הרמטכ"ל, שלא תפס שאפריל '74 זוהי תקופה שאיננה דומה למה שהיה עד אוקטובר '73, עד מלחמת יום הכיפורים. שמונה שנים לאחר מכן, ב-1982, שוב גישה אנכרוניסטית. נכנס לתפקידו שר ביטחון חדש, עם הרבה ניסיון מצה"ל, בעצמו אלוף, שלא הבין ש-1982 זה לא שנות ה-50 של תקופת פעולות התגמול. הוא לא תפס שלא מספיק להכות בגונג המלחמה, וכולם, כולל העתונות, מתגייסים מיד לכל מה שנאמר. הוא לא הבין את השינוי, לא זה שהתחולל בתקשורת, ולא זה שהתחולל בצה"ל בהקשר לנושא הזה. אני זוכר היטב שכאשר פנו לדוברו, התשובה היתה — והיום זה נראה באמת מוזר ומגוחך — "אל תפריעו ליהודה המכבי במעלה ההר". כלומר, אל תבלבלו לנו את הראש, אתם התקשורת. ומעניין, שהדובר היה עתונאי ותיק, שהובא למשרד הביטחון לטפל בנושא הקשר עם העתונות.

אי ההבנה הזו יצרה קרע בלתי רגיל עם התקשורת, משום שבפעם הראשונה מאז תקופת המנדט, יצאו עורכי העתונים להפגנה בנושא הזה של קשר בין העתונות לצה"ל, הפגנה שהיתה ליד פיתחת רפיח. איני רוצה לחזור לפרטים, אך הקרע הזה שנוצר, שחורר את העתונות

היערכות תקשורתית בעת מלחמת המפרץ

אינני רוצה לתת עצות לצבא בעניין הזה, אבל יש לי קצת ניסיון בנדרון, כמי שסיקר את המפגש בין העתונות והצבא, לא רק בישראל. על הצבא, ואני מתכוון לצה"ל במקרה הזה, להבין שהיום התקשורת, ואני לא מדבר על התקשורת הישראלית אלא בכלל, היא ארטילריה מסוג חדש. אלה תותחים היורים בצורה אחרת. לדעתי, מי שמכין הערכת מצב, חייב להביא זאת בחשבון. וכשם שמתחשבים באויב, בקרקע, במזג האוויר, נושא התקשורת חייב להיות חלק אינטגרלי במערכת השיקולים. אתה יכול לזלזל בתקשורת, אתה יכול לא לאהוב אותה, אבל אסור להתעלם ממנה, וראינו זאת במלחמת המפרץ. ראינו מה העיראקים, אם כי בצורה פרימיטיבית, עשו. לפתע מביאים כתב של האויב לבירה המוחקפת. יכולים לאהוב זאת או לא, אך הדברים אינם כמו שהיו פעם. אנחנו ראינו זאת על בשרנו במהלך האינתיפאדה. הפלשתינאים ירו עם התותחים הללו טוב יותר, מאחורי הקוים, מאחורי גבנו. נכון שלא היתה להם אחריות לפרטים, אך ההתעלמות שלנו היא מעשה בת יענה. גם ארצות הברית וברית המועצות לא יכולות להתעלם מהנושא הזה. ראו את מלחמת ויאטנם או את מלחמת אפגניסטן. מעטים הבינו זאת במהלך התקופה החדשה. דווקא איש כמו גנרל גיאפ, מפקד צבא צפון ויאטנאם הבין שאפשר להכריע חלק מהמלחמה באמצעות התקשורת תחילה בפראריס, ולאחר מכן בושינגטון.

שלום החברה, ביטחון המדינה, אולם ברור שיכולים להיות גם ניגודי אינטרסים בהתייחסות לנושאים מסויימים, ולא צריך להיבהל מכך. משום שקיום ניגודי אינטרסים הוא חלק מההליך והדיאלוג הדמוקרטיים. כאשר העתונות מנסה להתמודד עם תפקידה, צה"ל במקביל מתמודד עם הנושא הזה ציבורית, והתוצאה היא עתונות חופשית, כשהצנזור, עושה את שלו במידה הנכונה מבחינת החוק והביטחון. הבעיה מתחילה כאשר צד אחד, הצבא, מנסה לשבש את עבודתה של העתונות. צריך לומר, לעתונאים ולכתבים, שהצבא לא עושה טובה לעתונות אם הוא פותח את עצמו לסיקור. הפתיחות איננה לעתונות. העתונות היא רק אפיק התקשורת בין הצבא והציבור. הפתיחות היא לחיילי המילואים, לנבחרים שיושבים בכנסת, לציבור, והצבא כסך הכל איננו יכול לנתק את עצמו. הוא יכול לסגור את עצמו מאות פעמים, אבל בסך הכל הוא רוצה להניק יותר ממה שהעתונות רוצה לינוק. כמובן שזכותו של הצבא לנהל את יחסי הציבור שלו בצורה מסודרת, להשליט את המשמעת ואת הסדר בשורתיו, אבל הוא לא זכאי, לדעתי, להעלים פרטים, אם הם אינם נוגעים לביטחון המדינה, והוא לא רשאי לשאת את שם הביטחון לשווא. מה שמטריד אותי היא גישת הזלזול, ואם הדבר הזה קיים, כדאי שהצבא לא יתפלא אם ייתקל ביחס נגדי, כשברגע מסוים הוא זוכה לביקורת לא הוגנת ובלתי מתחשבת.